

Irányzatok

a külföldi könyvtári törvényhozásban

FARKAS László

(52)

bibl. 26 tétel

Az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1971-ben tette közzé Farkas László „Néhány újabb könyvtári törvény összehasonlító vizsgálata” c. szemláját. Ennek a legfontosabb megállapításait foglalja itt össze a szerző, újabb adatokkal kiegészítve.

Napirendre került az immár 15 éve hatályban lévő magyar könyvtári törvény revíziójának, illetve egy új könyvtári törvény kidolgozásának kérdése. E munka elvi alapjainak meghatározásánál nem szorítkozhatunk kizárólag hazai viszonyaink vizsgálatára. Új könyvtári törvényünk megalkotásánál nem lehet számunkra közömbös, hogy más országok – elsősorban a miénkkel azonos társadalmi rendszerben élő országok – milyen elvi alapokon szervezték meg a maguk könyvtárügyét, ezek az elvek mennyiben térnek el a mieinktől, s nem tartalmaznak-e olyan elemeket, amelyeknek figyelembevétele, alkalmazása számunkra is hasznos lehet.

A törvény megalkotásánál felhasználandó tapasztalatok körébe pedig nyilvánvalóan nemcsak azok a gyakorlati tapasztalatok tartoznak, amelyeket saját könyvtári jogszabályaink végrehajtása során, jelenlegi könyvtári rendszerünk kialakítása folyamán szereztünk, hanem szemügyre kell vennünk azt is, hogy más országok miképpen oldották meg könyvtárügyük fejlesztésének kérdését,

milyen könyvtári jogszabályokat hoztak kitűzött céljaik elérése érdekében.

Ebből az elgondolásból kiindulva az elmúlt évben elvégeztük néhány újabb könyvtári törvény összehasonlító vizsgálatát. Ez a vizsgálat – céljának megfelelően – nem terjedt ki a szóban lévő jogszabályok teljes egészére, azok minden rendelkezésére, hanem csak néhány olyan témakörre összpontosult, amelyeknek jogi szabályozása a könyvtárügynek vagy egyes országok könyvtárügyének fejlődésére jellemzőnek látszik.

A következőkben ennek a vizsgálatnak a lényegesebb eredményeit kívánjuk ismertetni, kiegészítve az ott még figyelembe nem vett, 1970. évi bolgár könyvtárügyi rendelkezések elemzésével. Igyekszünk külön is rámutatni a szocialista és a tőkés országok könyvtárügyi jogalkotását jellemző sajátosságokra.

A KÖNYVTÁRÜGY EGYSÉGES SZABÁLYOZÁSÁNAK KÉRDÉSE

Kiterjeszkedik-e a könyvtári törvény az illető ország minden könyvtárára, valamennyi könyvtár típusára, vagy korlátozódik hatálya kizárólag a széles rétegek rendelkezésére álló általános gyűjtőkörű könyvtárakra (közművelődési könyvtárak, népkönyvtárak, általános nyilvános könyvtárak)? Ezt a problémát egymástól eltérően oldják meg a különböző társadalmi rendszerekhez tartozó államok.

A szocialista államok könyvtári törvényhozása határozottan az előbbi utat választja. Ezek az államok a területükön működő valamennyi könyvtárat a közös, nagy elvi célokat szolgáló egységes könyvtári rendszer részének tekintik. Ennek az egységes könyvtári rendszernek a részei tehát a közművelődési, az iskolai és a tudományos; illetve szakkönyvtárak egyaránt. Sőt, szerves részei a nemzeti könyvtárak is. Egységes rendszert pedig csak egységes törvénnyel lehet szabályozni és az egységesen megállapított célok szol-

gálatába állítani. Ennek az elvnek az alapján szabályozta a könyvtárügyet egységes, minden könyvtárra és könyvtár típusra kiterjedő érvénnyel Magyarország, Csehszlovákia, Lengyelország, az NDK és Bulgária, de ugyanezen az elvi alapon áll Jugoszlávia is, ahol az egész állam, az egész Szövetségi Köztársaság területére érvényes könyvtári törvény nincs ugyan, de az egyes köztársaságok könyvtári törvényei saját könyvtárügyüket ilyen egységes szemlélet alapján szabályozták.

Érdemes megemlítenünk a jugoszláv könyvtárügy jogi szabályozásának egy olyan sajátosságát, amely eltér a szocialista államok könyvtári jogalkotásában általában érvényesülő szabályozási formától. Az előbb említett országok könyvtári törvényei a valamennyi könyvtárat egyaránt érintő közös rendelkezések mellett külön-külön szabályozzák az egyes könyvtár típusokra – a nemzeti könyvtárakra, a tudományos és szakkönyvtárakra, a közművelődési könyvtárakra, az iskolai könyvtárakra – vonatkozó kérdéseket. Ezzel szemben a Szerb Népköztársaság 1960. november 10-i könyvtári törvénye – is hasonlóképpen a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársasághoz tartozó többi ország könyvtári törvényei – szerint az egységes könyvtári rendszer könyvtárai két csoportba tagolódnak. Az egyik csoportba tartoznak a „nyilvános könyvtárak”, amelyek önálló jogi személyek; a másik csoportot pedig azok a könyvtárak alkotják, amelyek valamely állami szerv vagy intézmény, gazdasági vagy társadalmi szervezet kötelékében működnek. Az utóbbi csoportra vonatkozóan a törvény csak néhány általánosságban mozgó rendelkezést tartalmaz; az ilyen könyvtárak vezetése tekintetében egyébként az illető szerv vagy intézmény szabályait kell alkalmazni, s használatuk módját és feltételeit is az illető intézmény állapítja meg. A nyilvános könyvtárak lehetnek népkönyvtárak, tudományos könyvtárak vagy szakkönyvtárak; nyilvános könyvtár a nemzeti könyvtár is, amelyről – illetve amelyekről – egyébként külön jogszabály is rendelkezik.

A többi országokban újabb megalkotott könyvtári törvények hatálya csak az általános nyilvános könyvtárakra terjed ki, nem érinti a szakkönyvtárak, tudományos könyvtárak feladatainak, létesítésének, fenntartásának kérdését.

Nem tartoznak ezeknek a könyvtári törvényeknek a hatálya alá az egyes országok nemzeti könyvtárai sem.

A „nyilvános” könyvtárakról szól az 1961. évi finn és az 1964. évi dán könyvtári törvény; az 1964. évi angol könyvtári törvény csak a „public libraries” -re vonatkozik, és jellemzően ezekkel együtt szabályozza a muzeumok és a művészeti kiállító termek ügyét is.

A könyvtári törvények hatályának vizsgálatánál azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy az angolszász és az északi államok „nyilvános könyvtár” fogalma nem egészen azonos azzal, amit mi „közművelődési könyvtár” -nak nevezünk. Az angol „public library” fogalmába beletartozik az a könyvtár típus is, amelyet a szocialista államok könyvtári terminológiájában „általános tudományos könyvtár” elnevezéssel szoktak megjelölni. És közel állnak az általános tudományos könyvtár fogalmához a skandináv államok „központi” könyvtárai, a finn ún. tájkönyvtárak, valamint általában a nagyobb területi hatókörű vagy a nagyobb városokban működő nyilvános könyvtárak is.

Ami a nyilvános könyvtárak körén kívül esik – egyetemek könyvtárai, intézeti, üzemi könyvtárak stb. – azt a tőkés államok nem tekintik az általános, közérdekű könyvtári szabályozás keretébe tartozónak. Rendszerint külön szabályozzák nemzeti könyvtáraik jogi helyzetét, működését is.

Bizonyos közeledést, illetve hasonlóságot mutatnak ehhez a felfogáshoz a szerb könyvtári törvény előbb ismertetett rendelkezései.

A KÖNYVTÁRAK FENNTARTÁSÁNAK
ÉS SZAKFELÜGYELETÉNEK SZABÁLYOZÁSA
A TÖKÉS ORSZÁGOKBAN

Jellemző a tőkés országok könyvtári jogalkotására, hogy az anyagi fenntartás és a szakfelügyelet, valamint az egységes irányítás kérdéseire, a kimondott elvek részletes, pontos gyakorlati megvalósítására már magában a könyvtári törvényben különös – mondhatjuk: aprólékos – gondot fordítanak.

A dán könyvtári törvény minden községet arra kötelez, hogy önállóan vagy más községekkel közösen nyilvános könyvtárat tartson fenn; részletesen szabályozza a könyvtárak anyagi fenntartásának s az un. központi (körzeti) könyvtárak külön költségeinek kérdését.

A nyilvános könyvtárak költségeit a községek és az állam közösen viselik. Az állami hozzájárulás mértékét és kifizetésének módját a törvény pontosan meghatározza. A hozzájárulás mértéke az egyes könyvtárak évi összkiadásának nagyságától függ. Évi 275 000 koronáig terjedő összkiadásból az állam 45%-ot visel, az ezen felüli kiadásokból pedig 30%-ot. Új építkezések, nagyobb átépítések esetében rendkívüli állami hozzájárulás is adható a költségek 50%-a erejéig.

A központi könyvtáraknak a hatókörükbe tartozó nyilvános könyvtárak gondozásával járó külön költségeit az állam és az illető kerület közösen viselik. Ennek a módját is pontosan meghatározza a törvény.

Az állam minden könyvtári hozzájárulási összegből már eleve levon, illetve visszatart 2,5%-ot mint rendelkezési alapot, bizonyos közös könyvtári feladatok megoldására (például a katalógusok központi előállítására és más központi teendőkre, a könyvtári szakirodalom publikálására, valamint a könyvtártudományi kutatómunka támogatására).

A könyvtári törvényben szabályozott rendszeres hozzájárulások összegének kiszámítása és az egyes könyvtárak között történő szétosztása az állami könyvtárügyi igazgató feladata. Ő irányítja az állami könyvtári felügyeletet. Ennek az egységes központi felügyeletnek a hatékonyságát — egyebek mellett — éppen az biztosítja, hogy a felügyeletet gyakorló magasrangú állami szaktisztviselő rendelkezik az állami hozzájárulási összegekkel is. Nincs ugyan az egyes könyvtárak felett közvetlen rendelkezési joga, csak tanácsot és utbaigazítást ad nekik, de a törvényes állami hozzájárulás csak annak a könyvtárnak fizethető ki, amelyik a törvény rendelkezéseinek, illetve a törvény végrehajtása tárgyában kiadott miniszteri rendelkezéseknek megfelelően működik — ezt pedig a könyvtárügyi igazgató állapítja meg mint az Állami Könyvtárügyi Felügyelőség vezetője, az igazgatóhelyettes és a könyvtárügyi felügyelők támogatásával, akiknek mindegyike a könyvtárügy egy-egy területének a szakértője.

Nem ilyen aprólékos részletességgel, de ugyanilyen szabatosan szabályozza a könyvtárak anyagi fenntartásának kérdését az 1961-ben kiadott finn könyvtári törvény is. Jellemző, hogy az összesen tizennégy szakaszból álló törvénynek hét szakasza a könyvtárak anyagi fenntartásáról, illetve állami támogatásáról szól.

A községek tényleges könyvtári kiadásaik kétharmada, a mezővárosok és városok pedig kiadásaik egyharmada erejéig kapnak állami támogatást. Rossz anyagi helyzetű vagy gyéren lakott területű községek ezen felül 10–20 %-os kiegészítő támogatásban részesülhetnek.

Építési és tatarozási államsegélyben a községek és a mezővárosok ugyanolyan mértékben részesülnek könyvtáraik, mint népiskolai épületeik számára. Városok könyvtáraik építésére vagy tatarozására az összes költség 10–40 %-át kaphatják. Építési segély azonban egymillió márkán felüli építkezésnél csak akkor jár, ha az építkezésre a Közoktatásügyi Minisztérium előzetesen engedélyt adott.

Az un. táj könyvtárak (körzeti könyvtárak) külön államsegélyben is részesülnek. Ennek összegét a törvény részint meghatározott összegben, részint pedig – ezen felül – a körzet lakosainak létszáma szerint állapítja meg.

A finn könyvtári törvény egyébként nem kötelezi sem a községeket, sem a városokat könyvtárak fenntartására, csak jogot ad nekik arra, hogy „a törvények és rendeletek által meghatározott” keretek között könyvtárügyüket maguk rendezzék. Államsegélyt azonban csak akkor kapnak, ha a könyvtári törvényben részletesen meghatározott feltételeknek eleget tesznek. Gyakorlatilag ez azt eredményezte, hogy jelenleg minden finnországi községben van közművelődési könyvtár.

Szabatos és meghatározott rendelkezéseket tartalmaz a finn könyvtári törvény a közművelődési könyvtárak felügyelete tekintetében is. A közművelődési könyvtárügyet az Országos Iskolaügyi Hivatal irányítja és ellenőrzi. Ezáltal a közművelődési könyvtárak szoros érintkezésbe kerültek az iskolaüggyel és az iskolai könyvtárakkal. A könyvtárügy közvetlen irányítója az Oktatásügyi Minisztérium egyik főtisztviselője mint az Állami Könyvtári Hivatal igazgatója. A gyakorlati felügyeletet, a könyvtárak működésének ellenőrzését hét könyvtári felügyelő végzi, az ország közigazgatási beosztásának megfelelően.

A törvényes állami hozzájárulás kiutalásáról az Országos Iskolaügyi Hivatal gondoskodik, tehát az a központi állami szerv, mely a törvény szerint a könyvtárak működésének ellenőrzésére is jogosult. Ugyanez a szerv állapítja meg az államsegélyes községi és városi könyvtárak ügyrendjét is.

A törvény meghatározza az évi államsegély engedélyezésének feltételeit s ezzel az állami felügyelet gyakorlásának főbb szempontjait is.

Egészen sajátos módon szabályozza a nyilvános könyvtárak – public libraries – anyagi fenntartásának kérdését az 1964. évi angol közkönyvtári törvény, a „Public Libraries and Museums Act”. Nem él a könyvtárak közvetlen köz-

ponti állami támogatásának eszközével, hanem anyagi fenntartásukat teljesen a helyi hatóságokra bizza. Ebben bizonyos hasonlóságot mutat a szocialista országokban kialakult rendszerekkel. A könyvtárak anyagi fenntartásának kérdését azonban — a szocialista államok könyvtári jogszabályaitól eltérően — nemcsak elvileg, hanem a részletekre is kiterjedő alaposzággal szabályozza.

Ugyanilyen részletesen szabályozza ez a törvény a könyvtárak felügyeletének kérdését is. Megalkotásának egyik elsődleges célja volt, a Bevezetés szavai szerint, „a helyi hatóságok gondozásában lévő könyvtári szolgáltatások miniszteri felügyelet alá helyezése és a szolgáltatások rendezéséről, jobbá tételéről való gondoskodás”.

A könyvtárak fenntartását az angol törvény a középfokú helyi hatóságokra — megyékre, megyei jogú városokra — bizza. A könyvtári személyzetre, a gyarapításra és a könyvtári épületekre vonatkozó normákat az Oktatás- és Tudományügyi Minisztérium a törvény felhatalmazása alapján körlevélben közölte a helyi hatóságokkal.

A nyilvános könyvtári szolgálat — public library service — felügyeletét a törvény az oktatás- és tudományügyi miniszterre bizza, akinek e szolgálat fejlesztéséről is gondoskodnia kell. A miniszter örökös az, hogy a helyi hatóságok mint könyvtár-fenntartók teljesítsék mindazokat a feladatokat, amelyeket a könyvtári törvény vagy az annak alapján kiadott más törvényes rendelkezés rájuk ró. Joga van a könyvtár-fenntartó hatóságoktól felvilágosítókat, jelentéseket kérni, továbbá a könyvtárak szolgáltatásait és állományát bármikor felülvizsgálni. Végös esetben meg is vonhatja a könyvtár-fenntartás jogát attól a hatóságtól, amely nem tesz eleget törvényes kötelezettségeinek.

Ennek a rendkívül hatékony felügyeleti jogkörnek külön érdekessége, hogy nem kapcsolódik semmiféle könyvtári célú központi, állami anyagi támogatáshoz.

Az USA könyvtárügyét nem szabályozza központi állami – föderatív – törvény. A szövetségi kormány csak a legutóbbi időkben igyekezett néhány föderációs szintű törvénnyel a könyvtárügy fejlődésére központilag befolyást gyakorolni. Ezek a törvények mind anyagi vonatkozásuak, biztosítják a szövetségi állam központi támogatását a könyvtárak fenntartásához, fejlesztéséhez, új feladatok ellátásához. A könyvtárügy szabályozása egyébként az egyes államok jogkörébe tartozik; az egyes államoknak a központi támogatást ugyanolyan összegű államsegéllyel kell kiegészíteniük.

A KÖNYVTÁRAK FENNTARTÁSÁNAK ÉS SZAKFELÜGYELETÉNEK SZABÁLYOZÁSA A SZOCIALISTA ORSZÁGOKBAN

A szocialista országok könyvtári jogszabályai mind a fenntartás, mind a szakfelügyelet szabályozása tekintetében teljesen elütnek a tőkés államok gyakorlatától.

A magyar könyvtári törvény – az 1956. évi 5. sz. tvr. – tudvalevőleg egyáltalán nem rendelkezik a könyvtárak fenntartásának költségeiről. Csak a végrehajtása tárgyában hozott 1018/1956. sz. minisztertanácsi határozat tartalmaz erről bizonyos rendelkezéseket. Ezek azonban eléggé általános jellegűek s nem is egészen világos értelműek. A könyvtárak költségvetési keretéről főfelügyeleti szervük köteles gondoskodni, viszont az éves költségvetést a közvetlen felügyeleti szerv hagyja jóvá. Gyakorlatilag az a helyzet, hogy a költségeket a közvetlen felügyeleti szerv – a fenntartó – viseli. Ennek döntésétől függ, hogy milyen összeg jut a könyvtár fenntartására.

A csehszlovák könyvtári törvény szintén csak általános, inkább elvi jellegű rendelkezéseket tartalmaz a könyvtárak létesítése, fenntartása, anyagi eszközeik biztosítása tekintetében. Azok a hatóságok, szervezetek és intéz-

mények, amelyek könyvtárakat létesítenek és tartanak fenn, „biztosítják” a könyvtárak számára a megfelelő épületet (helyiségeket), és „rendelkezésükre bocsátják” a könyvtárak állományának gyarapításához, a működésükhöz és további fejlődésükhöz szükséges anyagi eszközöket. — A népkönyvtárakat, amelyek minden községben működnek, az illetékes helyi tanács végrehajtó szerve létesíti, tartja fenn és irányítja.

Jugoszláviában a könyvtárak fenntartási költségeinek kérdését az egyes köztársaságok könyvtári törvényei szintén csak elvileg szabályozzák. Az alapelv az, hogy a könyvtárak fenntartási költségeinek biztosításáról a könyvtárakat létesítő szerv gondoskodik, általában tehát a községek, illetve a városok.

Nem mond sokat a könyvtárak anyagi fenntartásáról az 1968. évi lengyel könyvtári törvény sem: az a szerv, amely a könyvtár felett a közvetlen felügyeletet gyakorolja, köteles gondoskodni a könyvtár működésének és fejlesztésének szükséges feltételeiről. Egy másik rendelkezés szerint „a helyi tanácsok kötelesek közművelődési könyvtárakat létesíteni és fenntartani, működésük és fejlesztésük feltételeit biztosítani”.

A Német Demokratikus Köztársaság 1968. évi könyvtári jogszabálya még általánosabban fogalmaz, a könyvtárak anyagi fenntartásáról szólva. Mindössze annyit mond, hogy a könyvtárakkal rendelkező állami szervek, üzemek stb. vezetői teljes felelősséggel tartoznak a könyvtárak tervszerű fejlesztéséért, feladataik meghatározásáért és munkájuk anyagi, valamint személyi feltételei biztosításáért.

A Bolgár Népköztársaság egységes könyvtári rendszerének megszervezésére vonatkozó 1970. évi „Alapelvek” sem foglalják magukban ezeknek a kérdéseknek a szabályozását. Megállapításaik szerint „a megyei könyvtár a Megyei Népi Tanács költségvetési keretéhez tartozik”, továbbá „a városi csitalistekönyvtárak a megfelelő csitaliste szerves részei, de a városi Művészeti

és Kulturális Bizottság stá tus- és költségvetési keretéhez tartoznak''. A közsé gi csitalistekönyvtár pedig, amely szintén a csitaliste szerves része, már csak „segélyt” kap könyvvásárlásra a megyei Művészeti és Kulturális Ta- náctól, valamint egyéb állami és társadalmi szervektől.

Ezek után tekintsük át röviden a szocialista országok könyvtári jogszabályai- nak a könyvtári szakfelügyeletre vonatkozó rendelkezéseit.

Az 1956. évi magyar könyvtári törvény szerint „a könyvtárak felett a fel- ügyeletet a fenntartó szerv, a könyvtári szakfelügyeletet pedig — a fenntartó szerv főfelügyeleti hatóságával egyetértésben — a művelődésügyi miniszter gyakorolja. Ez félreérthetetlen és igen határozott elvi álláspont. A szakfel- ügyelet tartalmáról, megvalósításának módjáról és hatékonyságának biztosí- tásáról azonban már nem szól ez a rendelkezés, és nem tartalmaz ilyen jel- legű szabályozást a könyvtári törvény végrehajtásáról intézkedő miniszterta- nácsi határozat sem.

A művelődésügyi miniszter ugyan a könyvtári törvény felhatalmazása alapján külön Utasításban (141/1958. MM) is szabályozta a könyvtári szakfelügyeletet, a törvény rendelkezésének elégtelensége miatt gyakorlatilag mégis az a hely- zet, hogy a művelődésügyi miniszter szakfelügyeleti joga nem érvényesül olyan módon és mértékben, amint az a könyvtárak megfelelő szintű szakmai munkájának biztosításához kívánatos volna.

A könyvtári szakfelügyelet kérdésének rendkívüli fontosságára utal az a kö- rülmény, hogy a Szovjetunió, amely mindmáig nem rendelkezik az állam egészére kiterjedő hatályu, átfogó könyvtári törvénnyel, a szakfelügyelet kér- dését szükségesnek látta az egész állam területére kiterjedően központilag szabályozni. Az 1961. február 11-én kiadott rendelet értelmében a Könyv- tári Főfelügyelőség, amely a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériu- mának önálló szervezeti egysége, végzi a könyvtárak tevékenységének állami ellenőrzését. Részletesen szabályozza a rendelet a Könyvtári Főfelügyelőség feladatait és hatáskörét, amely lényegileg a szovjet könyvtárak tevékenysé- gének egész területére kiterjed.

Az 1959. évi csehszlovák könyvtári törvény a könyvtári felügyelet kérdését a magyar könyvtári törvényhez hasonlóan szabályozza, de még óvatosabb megfogalmazásban. Az egységes rendszerhez tartozó könyvtárak központi irányítása és felügyelete az illetékes központi hatóságok feladata. Az iskola- és művelődésügyi miniszter figyelemmel kíséri az egységes rendszerhez tartozó könyvtárak működését, és az illetékes központi hatóságoknak a megfelelő intézkedések kiadására javaslatot tesz. Ez a rendelkezés – ilyen formában – semmiképpen sem látszik elégségesnek egy valóban hatékony központi könyvtári szakfelügyelet gyakorlásához.

A Szerb Népköztársaság könyvtári törvénye egyáltalán nem szabályozza a könyvtárak központi szakmai felügyeletének s a könyvtári munka egységes szakmai irányításának kérdését. A területi nemzeti bizottságok részére ugyan igen széles körű és hatékonynak látszó általános felügyeleti jogkört biztosít a nyilvános könyvtárak felett, de a könyvtárak módszeres és rendszeres szakmai felügyeletéről nem gondoskodik.

A lengyel könyvtári törvény sem tartalmaz rendelkezést az egységes központi szakfelügyeletről. A szakmai egyöntetűség biztosítása érdekében csupán arra kötelezi a főfelügyeleti hatóságokat, hogy könyvtári vonatkozású rendelkezéseik kiadásánál a művelődés- és művészetügyi miniszterrel egyetértésben járjanak el.

A Német Demokratikus Köztársaság 1968-ban életbelépett új könyvtári jogszabálya ilyen vonatkozásban a következő rendelkezéseket tartalmazza:

„A miniszterek, az egyéb központi állami szervek vezetői és a megyei és a járási tanácsok elnökei határozzák meg a könyvtári munka tartalmára, irányítására és szervezetére vonatkozó alapelveket a saját területükön. . . . A könyvtári munka elvi kérdéseit az állami szervek vezetőinek meg kell tanácskoznuk a Német Könyvtáros Szövetséggel.” „A könyvtári rendszer fejlesztésével kapcsolatos valamennyi alapvető kérdés koordinálásáért a művelődésügyi miniszter felelős.”

Itt tehát csak az elvi irányítás egyöntetőségének biztosításáról esik szó — tulajdonképpeni könyvtári szakfelügyeletről, a könyvtárak szakszerű működésének egységes központi ellenőrzéséről nem.

Az 1970. évi bolgár „Alaptételek” sem tartalmazznak a könyvtári szakmai munka közvetlen ellenőrzésére, a könyvtári szakfelügyeletre vonatkozó rendelkezéseket.

A KÖNYVTÁRAK EGYÜTTMŰKÖDÉSE, A KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSTÜGY EGYSÉGE A KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYHOZÁSBAN

Van a könyvtárügy szabályozásának két olyan területe, ahol a szocialista és a tőkés államok jogalkotása teljesen egyirányú fejlődést mutat. Ez a két terület: a könyvtárak hatékony együttműködésének megszervezése, majd ezen túlmenően a hagyományos könyvtári feladatok és a korszerű szakirodalmi tájékoztatási feladatok egységes rendszerben történő megvalósítására irányuló törekvés.

A különböző szintű, sőt különböző típusú könyvtárak legszélesebb körű együttműködésének biztosítása ma már minden könyvtári jogalkotásnak elsődrendű célja. Ezért szabályozzák a szocialista országok az egész könyvtárügyet rendszerint egy átfogó jellegű egységes könyvtári jogszabályban, melynek hatálya az ország minden könyvtárára kiterjed, beleértve a nemzeti könyvtárat is. Ezért létesítenek ezek a jogszabályok könyvtári hálózatokat, amelyeknek egymással való kooperációját is biztosítani igyekeznek, és ezért szabályozzák olyan nagy gonddal a könyvtárközi kölcsönzés, a csere, a különböző központi katalógusok, a koordinált bibliográfiai tevékenység és általában a legszélesebb körű könyvtárközi együttműködés kérdéseit.

De könyvtáraik szerves együttműködésének biztosítására törekcsenek a kapitalista államok is; még akkor is, ha könyvtári törvényük hatálya csak az általános nyilvános könyvtárakra terjed ki. Ebben a körben ők is szabályozzák – bár talán kisebb hangsullyal, mint a szocialista államok – a könyvtári együttműködés kérdését. Sőt, az Észak-amerikai Egyesült Államok, ahol pedig nincs is az állam egészére kiterjedő érvényű egységes könyvtári törvény, szükségesnek tartotta a könyvtárak közötti, valamint a könyvtárak és egyéb szaktájékoztatási központok közötti együttműködés kérdését külön szövetségi törvényben szabályozni.

Az USA 1966. évi 89-511. számú szövetségi törvénye központi támogatást biztosít a helyi, regionális, állami vagy államközi kooperációs könyvtári hálózatok kiépítésének és működésének, a nyilvános, iskolai, tudományos és szakkönyvtárak és szaktájékoztatási központok működésének rendszeres és hatékony koordinálása érdekében. Ez a rendelkezés tehát már nem elégszik meg a könyvtárak közötti együttműködés előmozdításával, hanem ezen túlmenően a hagyományos könyvtári szolgáltatások és a dokumentáció, a teljes szakirodalmi tájékoztatás egységének elve alapján egységes könyvtári és tájékoztatási rendszer kiépítésére törekszik.

A szakirodalmi ellátás és tájékoztatás egységes megszervezésének elve azonban a szocialista államok könyvtári jogalkotásában is mindinkább érvényesül.

Megnyilvánul ez az elv már az 1956-os magyar könyvtári jogalkotásban is. Az 1018/1956. sz. minisztertanácsi határozat szerint például „a művelődésügyi miniszter... kijelöli a szakirodalmi dokumentációt végző könyvtárakat, és gondoskodik a könyvtárak és egyéb intézmények szakirodalmi dokumentációjának egyeztetéséről”.

Az 1959-ben megjelent csehszlovák könyvtári törvény nem tartalmaz rendelkezéseket a könyvtárak szakirodalmi tájékoztatási tevékenységéről, de a csehszlovák könyvtári szakirodalom hevesen támadja is ezt a hiányosságát.

A lengyel könyvtári törvény említi ugyan a könyvtárak dokumentációs tevékenységét, a szakirodalmi tájékoztatás egységének elvét azonban még nem kodifikálja.

Ennek az elvnek a jogi megvalósításában a szocialista országok könyvtári törvényei közül eddig a Német Demokratikus Köztársaság 1968. évi könyvtári jogszabálya jutott a legmesszebbre, amely kimondja, hogy „a könyvtárak szorosan együttműködnek a tájékoztatási és dokumentációs intézményekkel”.

Ugyanezt külön is leszögezi a tudományos és szakkönyvtárakra vonatkozóan, beleértve az állami szervek, intézmények és üzemek tudományos szakkönyvtárait is.

Ugyanezt a fejlődési irányt tükrözik az 1970. évi bolgár „Alaptételek” rendelkezései is: „A tudományos és szakkönyvtárak az alapjai a tájékoztatási szerveknek. Azok kiegészítik és gazdagítják ezek tevékenységét a maguk bibliográfiai és tájékoztató tevékenységével.” Továbbá: „Tudományos és szakkönyvtárak létesülnek... a tájékoztatási központok és irodák keretében...”

x x x

Ugy véljük, hogy az előbbieken vázolt összenasonlító vizsgálatok eredményeképpen máris levonhatunk néhány olyan következtetést, amely az új magyar könyvtári törvény előkészítésénél felhasználható lesz.

1. Feltétlenül helyesnek látszik a szocialista országoknak az a gyakorlata, hogy a könyvtári jogi szabályozás körébe az ország minden jellegű és minden szintű könyvtárát belevonják. A jövő fejlődés útja nyilvánvalóan a könyvtári ellátás teljes egysége. Más kérdés az, hogy a szabályozás során nem szabad figyelmen kívül hagyni a könyvtárak nyilvánosságának, a nyilvánosság különböző fokozatainak kérdését.

2. A könyvtárak anyagi fenntartására vonatkozóan a tőkés államok könyvtári jogszabályai sokkal részletesebb és konkrétabb rendelkezéseket tartalmaznak, mint a szocialista könyvtári jogszabályok. Ebben a vonatkozásban a szocialista könyvtári jogszabályok hiányosaknak mondhatók.

3. Ugyanez áll a könyvtári szakfelügyelet szabályozásának kérdésére is.

4. A könyvtárak együttműködését — amire vonatkozóan sok részletes szabályozás található már eddig is — tovább kell fejleszteni.

5. Új felismerés az európai könyvtári jogalkotásban a könyvtári és a szakirodalmi tájékoztatási tevékenység elvi egysége. Ennek a kérdésnek a további tisztázása és a megfelelő következtetések levonása egyik lényeges feladata lesz a legközelebbi jövő könyvtári jogalkotásának.

x x x

Irodalom

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete a könyvtárügy szabályozásáról. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 1.018/1956 (III. 9.) sz. határozata a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. = Magyar Közlöny, 1956. március 9. 101–106. p.

A csehszlovák könyvtárak egységes rendszeréről szóló 1959. július 9-én kelt, 53/1959. Sb. sz. törvény. = Könyvtári Figyelő, 1956. 9. sz. 28–32. p.

Szerb könyvtárügyi törvény. — A Szerb Népköztársaság országgyűlése által 1960. november 10-én elfogadott törvény teljes szövege. Gépirat, 12 p. KMK Szakkönyvtára, F. 2770.

Könyvtári törvények [I.] . Az 1964. évi dán közművelődési törvény. = Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. 42–51.p.

Könyvtári törvények [II.] . A Lengyel Népköztársaság könyvtári törvénye, 1968. április 9. – Rendelet a könyvtári rendszer feladatairól a Német Demokratikus Köztársaságban, a fejlett szocialista társadalmi rendszer kialakulása kapcsán, 1968. május 31. = Könyvtári Figyelő, 1969. 2–3. sz. 66–74.p.

Könyvtári törvények [III.] Anglia és Wales. Közművelődési könyvtári és muzeumi törvény, 1964. – Kanada. Irányelvek a közművelődési könyvtárügy fejlesztésére. Összeállította a Canadian Library Association külön bizottsága, 1967. – Bulgária. A Művészeti és Kulturális Bizottság... határozata a népművelési intézmények... pénzügyi ellátásáról, anyagi-technikai bázisuk erősítéséről. = Könyvtári Figyelő, 1969. 4. sz. 14–22.p.

Alaptételek a Bolgár Népköztársaság egységes könyvtári rendszerének megszervezéséről. = Könyvtári Figyelő, 1970. 4. sz. 313–317.p.

Büchereigesetze I. Tschechoslowakei (ČSSR) 1959, Dänemark 1964. Mit Kommentaren von Jaroslav Lipovsky und Erik Allerslev-Jensen. Büchereidienst, Beiheft 18. Berlin, 1966. 41 p.

Büchereigesetze II. Finnland 1961, Grossbritannien 1964, Ungarn 1956. Kommentatoren: Helle Kannila, Frank M. Gardner, László Bereczky. Bibliotheksdienst, Beiheft 22. Berlin, 1967. 50 p.

Bibliotheksgesetz der Volksrepublik Polen vom 9. April 1968. = Bibliothekar, 1969. 3. no. 234–243.p.

Verordnung über die Aufgaben des Bibliothekssystems bei der Gestaltung des entwickelten gesellschaftlichen Systems des Sozialismus in der Deutschen Demokratischen Republik vom 31. Mai 1968. = Bibliothekar, 1969. 9. no. 885–893.p.

Public Libraries and Museums Act, 1964. Chapter 75. London, é.n. 21 p.

Ukaz o proglašenju zakona o bibliotekama. Ukaz o bibliotekama. = Bibliotekar (Beograd), 1960. 3-4. no. 109-118.p.

Rukovodjascie materialü po bibliotecsnomu delu. Szpravocsnik. Kniga, Moszkva, 1968. 269 p.

BALDINA, I. V.: O bibliotecsnom zakonodateľsztve kapitaliszticeszkih sztran = Bibliotekovedenie i Bibliografija za Rubezsom, 28. vüp. 1969. 23-44.p.

BALDINA, I. V.: A könyvtári törvényhozás a kapitalista országokban. Gépirat, 30 p. KMK Szakkönyvtára, F 4014.

DERFL, Antonin: Spolupráce informačni soustavy s knihovnamí. = Techn. Knihovna, 1968. 5. no. 135-139.p. (Ismertetését lásd „A tájékoztatási rendszer és a könyvtárak együttműködése” címmel: Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, 1969. 319. tétel.)

KOŁODZIEJSKA, Jadwiga: Das polnische Bibliotheksgesetz vom 9. April 1968. = Bibliothekar, 1969. 3. no. 227-234.p.

A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. = Könyvtári Figyelő, 1969. 1. sz. 5-24.p.

NABATOVA, M. B.: Das Bibliothekswesen der Sozialistischen Föderativen Republik Jugoslawien. = Bibliothekar, 1968. 7. no. 690-700.p.

SALLAI István: Könyvtári törvényhozás. Kézirat, 45 p.

SALLAI István: Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési irányai. OSZK KMK, Bp. 1968. 51

SCHUMANN, Wolfgang: Neue Mass-Stäbe für die Bibliotheksarbeit. = Bibliothekar, 1968. 9.no. 881-884.p.

STINGL, Stanislav: Knihovnictví, bibliografie, odborné a vědecké informace. = Citatel', 1968. 7-8.no. 274-275.p. (Ismertetését lásd „Könyvtárügy, bibliográfia, szak- és tudományos információk” címmel: Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, 1969. 321. tétel.)

VINÁREK, Josef – TĚSITEL, Alois: Knihovny v USA. Praha, Orbis, 1968. 234 p.

VINÁREK, Josef – TĚSITEL, Alois: Könyvtárak az Észak-amerikai Egyesült Államokban. Gépírat, 125 p. KMK Szakkönyvtára, F 4012.